

Розділ 2. ТВОРЧИЙ УЧИТЕЛЬ-ПРОФЕСІОНАЛ В ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ ТА ПОРІВНЯЛЬНІЙ ПЕДАГОГІЦІ

УДК 378.091.12:502/504(438)

© 2014

Демешкант Н.А.

ЕКОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА СУЧАСНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ В ДОСЛІДЖЕННЯХ ПОЛЬСЬКИХ УЧЕНИХ

У статті розглядається проблема еколого-педагогічної компетентності викладачів. Аналіз наукових праць польських учених дозволяє сформулювати компетенції, необхідні сучасному викладачеві для реалізації завдань екологічної освіти. Необхідними вимогами для формування еколого-професійних компетентностей викладача є інноваційність, здатність до самоосвіти, гнучкість в різних педагогічних ситуаціях.

Ключові слова: еколого-педагогічні компетентності викладачів, польські вчені, вищі навчальні заклади.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Провідну роль сучасного викладача у суспільстві можна визначити як трансформатора його ідей, життєвих сил, першоджерело його новацій, носія соціального й економічного розвитку суспільства, що загалом зумовлює та ініціює його духовний розвиток. Якщо розглядати постать науково-педагогічного працівника як посередника між суспільством і молодим поколінням, між соціальними вимогами суспільства та їх втіленням у життя, найбільш виразно ці риси виявляються в екологічній освіті. Сучасна світова педагогічна практика розглядає екологічну освіту як важливу умову виходу людства з екологічної кризи, реальну передумову виходу цивілізації на рівень сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Створення нової моделі науково-педагогічного працівника є одним із пріоритетів освітньої політики Європейського Союзу. Так, впродовж останнього десятиліття в Польщі мали місце декілька спроб реформування педагогічної освіти, а у педагогічній літературі з'явилася низка концепцій з професійної підготовки викладача. На думку польського дослідника Ч. Купішевіча (Cz. Kupiszewicz), викладач повинен мати університетську освіту, уміти навчатися і разом з тим бути спроможним сформувати цю здатність у своїх студентів; виконувати орієнтаційну, селекційну і координуючу функції, швидко і раціонально реагувати на все прогресивне і творче [5]. Важливим елементом є також любов до своєї праці та систематичне підвищення професійних компетентностей.

Як наголошує К. Денек (K. Denek), до основних функцій і завдань викладача XXI століття належить: організація, керівництво і підтримка навчального процесу з метою всебічної активізації студентів; організація процесу виховання з метою впливу на життєву позицію молоді, формування її характеру; опікування молоддю, діагностування педагогічних і соціальних ситуацій і потреб; орієнтування і допомога молоді у формуванні її життєвих і освітніх планів в умовах змін, виникаючих з потреб ринку праці, формування позитивної мотивації до навчання [2].

У контексті нашого дослідження надзвичайно важливою є думка польського вченого-педагога В. Ставіньського (W. Stawiński), в якій конкретизовано й поглиблено завдання викладача під призмою екологічної освіти. Зокрема, вчений робить наголос на необхідності: підвищенні якості природничо-екологічної підготовки і екологічних компетентностей викладачів; розумінні значення екологічної освіти як основи сталого розвитку суспільства, а відповідно зростання суспільної підтримки для розвитку природничої освіти; поглиблення знань щодо методів вивчення природи, принципів наукового мислення; володіння інтегрованими екологічними, психологічними, соціологічними і педагогічними знаннями; формування в студентів екологічних умінь, зокрема, планування природоохоронної діяльності, організації спостережень, вимірювань і експериментів в природі, формування висновків з лабораторно-практичних і польових занять, оцінювання стану навколишнього природного середовища; формування дослідницької та екологічної життєвої позиції студентів; опанування основами методики екологічної освіти і умінь необхідних для здійснення природничих досліджень; поглиблення знань щодо міжнародних домовленостей в галузі освіти [10].

Формулювання цілей статті... Метою статті є здійснення аналізу наукових поглядів польських вчених на питання еколого-професійної компетентності викладача сучасного вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу дослідження... Інтеграційні процеси, що відбуваються в Європі, загальне явище глобалізації, динамічні системні та суспільні зміни здійснюють значний вплив на освіту загалом, та викладацьку діяльність, зокрема. Освітніми пріоритетами визнаються: рівність освітніх можливостей, якість освіти, європейський ідеал виховання, нова модель та статус викладача. Перед викладачем постають нові завдання. Він повинен вирішувати багато проблем, що виникають з технологічних і суспільних перетворень, а також освітніх і виховних потреб студентів. Ця ситуація вимагає від викладача удосконалення умінь і компетентностей, готовності до неперервного поглиблення знань у змінюваних умовах. Поряд зі сподіваннями, пов'язаними з формуванням системи знань і умінь, з'являються нові виклики, пов'язані з формуванням у

молодого покоління здібностей до свободи вибору і прийняття рішень, співпраці і співдружності. Це означає вміння реалізації одного з найважливіших завдань сучасності – формування людини майбутнього з всебічними горизонтами, здатного до розвитку своїх психічних і фізичних можливостей, багатовимірної людини. В умовах освітніх реформ, що відбуваються нині в Польщі та у сучасному соціумі, загалом, з'являється потреба експонування в системі навчання, підвищення кваліфікації і професійної самоосвіти науково-педагогічних працівників, зокрема природничих дисциплін, їх компетентності щодо ефективного функціонування в змінних умовах вищого навчального закладу та нових суспільних реаліях.

Новий освітній контекст (глобалізація, інформаційне суспільство, розвиток нових технологій, різкий прогрес в природничих науках, що несе за собою великі можливості та значні загрози) накладає на викладача функцію реалізатора змін освітнього процесу, оскільки від його професійної підготовки та фахових компетентностей залежить ефект навчально-виховного процесу вищого навчального закладу.

Надії, які покладає суспільство на викладача і освіту загалом, є ефектом певної культури. Швидкоплинні умови сучасного світу спричиняють зміни способу і стилю життя суспільства, форм взаємозв'язку між людьми. Відповідно змінюється і характер викладацької діяльності та завдання, які покладаються на викладача. Польські дослідники зазначають, що викладач сучасного вищого навчального закладу опиняється перед необхідністю звернення посиленої уваги на виховну проблематику, інтегрований підхід до навчального процесу, блочне навчання дисциплінам, співпрацю з місцевою громадськістю [2]. Наслідком цих змін і перетворень є зміна очікувань суспільства щодо пріоритетів освіти, нової якості навчання, завдань та компетентностей сучасного викладача. Таким чином, відбувається зміна поглядів на навчальний процес, що спричинює нові підходи до методів та стратегій навчання. Перед викладачем постає основне завдання формування у студентів здібності мислити категоріями майбутнього [8]. Такий освітній підхід зумовлюється двома новими категоріями – в сфері глобальної і локальної, що визначають нові компетенції та завдання навчального закладу та викладача.

Аналіз праць польських вчених [6; 9] дозволяє виділити основні завдання сучасної природничо-екологічної освіти: прагнення до створення моделі інноваційної освіти з метою вивчення передових досягнень природничо-біологічних наук та можливостей їх використання в навчальному процесі; формування у студентів умінь самостійного пошуку знань та здійснення природних спостережень; формування міжпредметних умінь і навичок, необхідних для набуття ключових природоохоронних і біоетичних компетентностей; поєднання екологічних знань, отриманих з різних дисциплін за допомогою інтердисциплінарного навчання; оцінювання досягнень студентів відповідно до чітко визначених критеріїв, що дозволяють порівнювати результати; ширше використання новітніх, активних методів навчання; гармонізація освітньої, виховної і розвиваючої діяльності вищого навчального закладу. Окреслені завдання визначають нові способи праці викладача зі студентами, а також його компетенції, оскільки ефекти навчального процесу в значною мірою залежать від свідомості викладача, від його способу сприйняття освіти в цілому та студента зокрема.

Так Ч. Банах наголошує, що освіта викладача є багатофункціональним, інтердисциплінарним і різнобічним процесом, який охоплює пізнавально-аксіологічну, емоційну та практичну сфери [1]. Це вимагає від викладача всебічної підготовки, в якій важливу роль відіграють креативність мислення, спілкування, відповідальність і автономія.

Вважаємо за необхідне більш детально розглянути теоретичні та практичні підходи у вищій освіті Польщі до терміну «компетенція» викладача.

Загалом, психолого-педагогічні джерела Польщі пропонують багато визначень компетенції, які залежно від потреби акцентуються на: здібностях, рисах особистості, знаннях і досвіді. Педагогічні компетенції пов'язані також з почуттям професійної цінності і відповідальності за розвиток студента. Укладач словника польської мови М. Шимчак (M. Szymczak) визначає компетенцію як суму посадових обов'язків, знань, умінь і відповідальності (з лат. *competentia* – відповідальність, здібність, право діяльності) [12].

Згідно праць Е. Гожлінської (E. Goźlińska), компетенція є сферою знань, умінь, відповідальності, обов'язків і прав діяльності. Компетенцію можна розглядати як потенціальне вміння виконувати певне завдання, або схильність до його виконання [4]. Тоді як на думку М. Дудзікової (M. Dudzikowa), компетенція означає здібність до діяльності, яка залежить як від сформованих умінь, так і від переконання щодо можливостей використання цієї здібності в житті [3].

Наведені визначення свідчать, що компетенція виявляється в процесі виконання конкретної діяльності і є похідною кваліфікації, яка вказує на ступінь підготовки людини до професійної діяльності і має вирішальне значення для її виконання. У польській педагогічній науці пропонуються різні класифікації професійних педагогічних компетентностей, основні критерії яких стосуються суті, специфіки, завдань і функцій викладацької діяльності. З точки зору В. Струмиковського (W. Strumkowski), викладацькі компетенції можна класифікувати, виходячи зі змісту навчальної дисципліни, яку він викладає, організації і модифікації викладацької діяльності, різних способів впливу на студентів [11]. Заслугує на увагу також класифікація педагогічних компетентностей Р. Квашніці (R. Kwaśnica), який виділяє в сфері практично-моральних компетентностей – компетентності

інтерпретаційні, придатні для аналізу поведінки студентів, що виражаються в ефективності впливу на формування системи цінностей, норм поведінки; компетентності моральні і компетентності комунікаційні. Вчений виділяє також нормативні, методичні (пов'язані з діяльністю згідно певної мети) та реалізаційні (уміння відбору засобів і створення умов, сприятливих для досягнення мети) компетентності [7]. З точки зору нашого дослідження, інтерес мають компетентності викладачів щодо реалізації завдань екологічної освіти. Еколого-педагогічні компетентності викладачів доцільно поділити на дві групи здібностей дидактичні та дидактично-організаційні.

1). Дидактичні здібності: уміння інтерпретувати програмний матеріал з урахуванням екологічного змісту, природоохоронних дослідницьких напрямів і перспектив розвитку природничих наук; інтердисциплінарне представлення природних процесів і явищ; програмування цілей, змісту і процесу навчання з врахуванням між предметної кореляції і відповідно до ідеї популяризації наукових екологічних знань; здійснення навчальної трансформації професійно-орієнтованих і екологічних знань.

2) Дидактично-організаційні здібності: організації навчального процесу відповідно з передовими тенденціями в галузі стратегій, форм, методів і технологій навчання на відповідних етапах екологічної освіти; активізації студентів шляхом залучення їх до самостійного пізнання навколишнього природного середовища і використання різних джерел наукової інформації; використання різного виду інформаційних технологій для організації і оцінювання екологічної підготовки.

Надзвичайно важливою є еколого-педагогічна компетентність викладача стосовно адаптації природничо-екологічних знань до рівня сприйняття студентами, вміння керуватися інтересами студентів в процесі відбору змісту екологічних знань та формування на їх основі уміння використовувати набуті знання в щоденному житті. Необхідною вимогою для формування еколого-професійних компетентностей є уміння творчого мислення, тобто креативні компетенції. Проявом креативної компетентності є інноваційність, здатність до самоосвіти, а також гнучкість в різних педагогічних ситуаціях.

Висновки... Таким чином, відповідна підготовка викладачів до професійної діяльності, а також їх кваліфікаційний та загальний різнобічний розвиток являються головними чинниками, що впливають на якість освіти та її ефективність. Підготовка компетентного викладача з високим рівнем загальної і професійної культури, фундаментальними знаннями в області методології, педагогіки, системним баченням педагогічних проблем в освіті спрямована на удосконалення і формування власного стилю творчої педагогічної діяльності. Педагогічний професіоналізм пов'язаний передусім з високим рівнем самореалізації індивідуальності особистості та здатністю до індивідуального стилю діяльності. Шляхи формування професіоналізму можуть бути різноманітними. Володіння необхідною сумою професійних знань, умінь і навичок, визначаючих сформованість його педагогічної діяльності, педагогічного спілкування і особистості викладача як носія певних цінностей, визначається як професійно-педагогічна компетентність – інтегральна професійно-особистісна характеристика педагога.

Література

1. Banach Cz. Edukacja nauczycielska – stan i perspektywy / Cz. Banach // Kultura i edukacja. – 1996. – Nr 3. – S.18-29.
2. Denek K. Aksjologiczne aspekty edukacji szkolnej / K. Denek. – Toruń: A. Marszałek, 1999. – 196 s.
3. Dudzikowa E. Kompetencje autokreacyjne – czy jak są możliwe do nabycia w toku studiów pedagogicznych // E. Dudzikowa // Ewolucja tożsamości pedagogiki; red. H. Kwiatkowska. – Warszawa: PTP, 1994. – S. 55-68.
4. Goźlińska E. Ściąga dla nauczyciela, czyli co nauczyciel musi, co może, a co powinien / E. Goźlińska. – Warszawa: WsiP, 2005. – 52s.
5. Kupiszewicz Cz. Podstawy dydaktyki ogólnej / Cz. Kupiszewicz. – Warszawa: PWN, 1984. – 288 s.
6. Kuźma J. Nauczyciele przyszłej szkoły / J. Kuźma. – Kraków: Wyd. Naukowe AP, 2000. – 498 s.
7. Kwaśnica R. Wprowadzenie do myślenia o nauczycielu / R. Kwaśnica // Pedagogika, t. 2; red. Z. Kwieciński, B. Śliwerski. – Warszawa: Wyd. Naukowe PWN, 2003. – S.126-198.
8. Kwiatkowska H. Edukacja nauczycieli: Konteksty-kategorie-praktyki / H. Kwiatkowska. – Warszawa: IBE, 1997. – 315 s.
9. Leyko M. Nauczyciel wobec nowej rzeczywistości szkolnej i społeczno-ekonomicznej / M. Leyko//Zeszyty nauczycielskie. – 2004. – Nr1. – S.45-58.
10. Stawiński W. Główne założenia i uwarunkowania modernizacji procesu kształcenia nauczycieli przyrody, biologii i ochrony środowiska / W. Stawiński // Nauczyciel 2000 plus, modernizacja kształcenia nauczycieli przyrody, biologii i ochrony środowiska; red. D. Cichy. – Warszawa: IBE, 2001. – S. 59-75.
11. Strumykowski W. Szkoła współczesna i zachodzące w niej procesy/W. Strumykowski//Kompetencje nauczyciela szkoły współczesnej; red. W. Strumykowski. – Poznań: Wyd. eMPi, 2003. – S.27-45.
12. Szymczak M. Słownik języka polskiego / M. Szymczak. – Warszawa: PWN, 1995. – 108 s.

Еколого-педагогическая компетенция преподавателя современного высшего учебного заведения в исследованиях польских ученых

В статье рассматривается проблема эколого-педагогической компетентности преподавателей. Анализ работ польских ученых позволил сформулировать компетенции, необходимые современному преподавателю для реализации целей экологического образования. Необходимыми требованиями для формирования эколого-профессиональных компетентностей преподавателя являются инновационность, способность к самообразованию, гибкость в разных педагогических ситуациях.

Ключевые слова: эколого-педагогические компетенции преподавателей, польские ученые, высшие учебные заведения.

Demeshkant N.A.

Environmental and pedagogical competence of university staff according to Polish scientists' studies

The article focuses on the problem of environmental and pedagogical competence of university staff. Analysis of Polish scientists' works has allowed to formulate competences required for modern teachers to achieve the goals of environmental education, among which interdisciplinary and innovating training skills as well as harmonization of different kind of work in higher education institutions are of particular importance. The necessary requirements for this competence formation are innovativeness, self education skills, flexibility in different pedagogical situations, and creative thinking. There are didactical and ecological-didactical competences. Didactical competences include skills to interpret curriculum material with the view of its ecological content, environmental research areas and development prospects of the natural sciences. Ecological-didactical competences presuppose using advanced trends in the sphere of educational strategies, forms, methods and technologies at the appropriate stages of environmental education. Teacher training for work and their qualified and general all-round development are the main factors to achieve the objectives of environmental education, affecting its quality and efficiency.

Key words: environmental and pedagogical competences of university staff, Polish scientists, higher educational institutions.

Подано до редакції 24.03.2014.

УДК 37(477)(09):378.1

© 2014

Кірдан О.Л.

**ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ВИЩИМИ НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ У 1863-1884 рр.
(НА ПРИКЛАДІ ХАРКІВСЬКОГО, КИЇВСЬКОГО ТА НОВОРОСІЙСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТІВ)**

У статті розглянуто практику втілення положень університетського статуту 1863 р. Відзначається, що статут постійно порушувався керівниками міністерства народної освіти і попечителями навчальних округів.

Проаналізовано завершення процесу лібералізації університетів і відхід від компромісної платформи статуту 1863 р. Проаналізовано тенденції вирішення «університетського питання» в уряді та академічних колах. В проблемно-хронологічній послідовності викладено нормативно-правові акти, які свідчать про втручання влади в правове поле університетів. Зроблено висновок про чергове посилення урядової політики у бік одержавлення університетів і послаблення впливу органів університетського самоврядування.

Ключові слова: міністерство народної освіти, попечитель навчального округу, університетський статут, університетське самоврядування, рада університету, посилення влади попечителя, комісія для розробки нового університетського статуту.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Освіта є основою, що визначає формування людини. Саме тому сучасна педагогіка звертає найпильнішу увагу на теоретичне вдосконалення всіх ланок системи освіти. Реформування системи вищої освіти в сучасній Україні відбувається з 1990-х років. Серед актуальних реформ у вітчизняній освіті, насамперед, можна виділити доручення України до Болонського процесу, введення зовнішнього незалежного оцінювання. Ці нововведення й сьогодні викликають активну дискусію у суспільстві, частина якого повністю їх підтримує, а інша – не сприймає. Така суспільна реакція частково повторює реакцію суспільства у другій половині XIX ст. на проекти змін в управлінні вищими навчальними закладами. Очевидно, що процес наукової розробки та практичного вдосконалення системи державного управління вищими навчальними закладами неможливий без урахування досвіду та досягнень минулого. Актуальність статті зумовлена науковою потребою вивчення історії вищої освіти для визначення шляхів реформування, а також оптимізації організації та функціонування вітчизняної освітньої системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Дослідження проблем реформування та управління освітою другої половини XIX ст. має давню історію, але інтерес учених до цієї теми протягом столітнього періоду не був одностороннім. В історіографії проблеми можна виділити три періоди: дореволюційний, радянський і сучасний. Для нас важливими є дослідження, що вийшли в дореволюційний, або дожовтневий період. Їх особливістю було те, що багато авторів були учасниками описуваних подій. Це підвищувало цінність таких робіт, але позначалося на ступені об'єктивності. Так, у дослідженнях О.В.Головнина та С.В.Рождественського акцентовано увагу на ролі державної влади у розвитку освіти. Упродовж останніх років з'явилися наукові розвідки В.П.Андрущенка, Л.І.Антошкіної, В.І.Лугового, В.К.Майбороди, які присвячені питанням державного управління вищою освітою.